

הרב זלמן נחמיה גולדברג

אב"ד ביה"ד הרבני

ירושלים ת"ו

שכח להפריש חלה ממצות או תרו"מ ממרור*

אוצר החכמה

תאכל חמץ אלא משום כל תאכל טבל. ואיסורא דחמץ היכן אזלא, אמר רב ששת הא מני ר' שמעון דאמר אין איסור חל על איסור וכו'. רבינא אמר אפילו תימא רבנן מי שאיסורו משום כל תאכל חמץ בלבד יצא זה שאין איסורו משום כל תאכל חמץ בלבד אלא אף משום כל תאכל טבל. מירי בלבד כתיב, אלא מחוורתא כדרב ששת ע"כ. וברש"י במשנה שם על מה שכתוב שכהנים יוצאין בחלה ובתרומה פירש וז"ל "אבל ישראל בתרומה לא כדיליף לקמן לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות מי שאינו מוזהר על חימוצו אלא משום חמץ אתה יוצא בו חובת מצה יצא זה שאסור מתמת איסור אחר". ובגמ' שם הקשו על מה ששנינו יוצא בדמאי, דמאי הא לא חזי ליה, כיון דאי בעי מפקיר לנכסיה הוה עני ואוכל דמאי השתא נמי חזי ליה. וברש"י שם "דמאי הא לא חזי ליה ואמרין לקמן מי שאיסורו משום כל תאכל חמץ לבדו אתה יוצא בה לשם מצה יצא מי שיש לו איסור אחר, אי נמי הוי ליה מצוה הבאה בעבירה".

ב

ובספר שאגת אריה סימן צ"ה כתב

חלק ג' של המאמר 'פורסם אי"ה באורייתא י"ט, ושם יתבארו ביתר הרחבה הענינים הקשורים לאות ד' של השאלה.

שאלה: שכח להפריש חלה מהמצות

ולא נזכר עד אחר שאכל ממנו וגמר הסדר, האם חייב לחזור ולאכול מצה. (ב) ואם נזכר לפני שאכל מהם ואין לו מצה אחרת איך ינהוג ג) וכן אם אכל מרור ששכח להפריש ממנו תרומה ומעשרות ונזכר אחר שאכל. (ד) ומי שנשבע שלא יאכל חמץ האם מקיים מצוות מצה ה) ומי שהיה חולה שיש לו סכנה וצריך לאוכל ולא נזדמן לו מה לאכול אלא מצה של טבל ואכלו אם קיים מצוות אכילת מצה ונ"מ אם יש לו לברך לפני אכילתו על אכילת מצה, וכן אם נזדמן לו אחר כך מצה שאינה של טבל אם חייב לחזור ולברך. (ו) ואם אין לאדם רק מצה של טבל אם מותר לו להפריש ביו"ט חלה ומעשרות כדי לקיים המצוה.

א

תשובה: במשנה פסחים ל"ה תנן

שאין יוצאין בטבל, ובסוגיה שם מבואר טעם למה אינו יוצא בטבל משום שנאמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות מי שאיסורא משום אכילת חמץ אתה יוצא בה משום אכילת מצה [אם עשאו מצה] יצא זה שאין איסורו משום כל

* זהו חלק א' של המאמר. חלק ב' נדפס באורייתא ח' ושם מתבארים הענינים הקשורים לאותיות ה' ו' של השאלה.

ג

ולענ"ד קשה לי א"כ למה לא כתב רש"י במשנה שלכן ישראלים אינם יוצאין בחלה ותרומה משום מצוה הבאה בעבירה אלא כתב רק הטעם של הקישא של חמץ למצה.

ועוד קשה מה ראה רש"י להביא את ההיקש של חמץ למצה כדרך שפירשה רבינא שרק בדבר שאין בו רק איסור חמץ לבדו אילו עשאה חמץ, יוצאין בה ידי מצה, ועזב פירוש של רב ששת שאזיל אליבא דר"ש הסובר שאין איסור חל על איסור ואין יוצאין ידי מצה אלא בדבר שאילו עשאה חמץ היה עובר משום חמץ, והרי בגמ' דחו לפירושו של רבינא.

לכן נראה שהיה קשה לרש"י להביא כאן פירושו של רב ששת שהרי בדמאי לא סברת רב ששת שהרי מי שאוכל חמץ של דמאי בפסח בודאי עובר באיסור חמץ שהרי איסור דאורייתא בודאי חלים על איסור דרבנן ולא קשה קושית הגמ' דמאי הא לא חזי ליה, ולכן פירש רש"י כפירושו של רבינא שהקפידה תורה שלא לצאת במצוות מצה אלא במצה שאין בו שום איסור ולכן שפיר הקשו דמאי הא לא חזי להו שהרי מדרבנן יש איסור לאכול דמאי ואין יוצאין בדבר שיש בו איסור וא"כ בדמאי לא יצא עכ"פ מדרבנן.

ואף שבגמ' הקשו על רבינא והסיקו אלא מחוורתא כר' ששת, סובר רש"י שאין זה מפרין לרבינא והרי זה כמו שכתוב בכללי התלמוד שכל מקום שאמר קשיא הדבר תלוי ועומד ולא בטלו הדבר אלא לא אשכח להו פירוקה בההיא שמעתא והוא דעת ר"ת שהיא הרשב"ם ב"ב נ"ב ב', וא"כ יתכז שגם כאן כשהקשו על רבינא

על זה: וזה מן התימא כיון דאיכא טעמא דמצוה הבאה בעבירה להאי תנא דס"ל כר"ש, היקשא דמצה לחמץ למה לי תיפוק ליה משום מצוה הבאה בעבירה. וביותר קשה לי על רש"י שהרכיב שני הטעמים ביחד משום הקישא ומשום מצוה הבאה בעבירה וכיון דאיכא טעמא דמצוה בעבירה הקישא למה לי. ונ"ל שצריכי הני שני טעמי וכו' דלא סגי לן בטעמא דמצוה הבאה בעבירה דכיון דראוי למ"ע [דאכילת מצה] למדתי לל"ת של איסור זה הרי אין כאן עבירה ואדרבה אפילו מצוה יש כאן, לפיכך צריכים להיקש דמצה לחמץ, ואילו משום הקישא לחוד לא סגי אלא לר"ש אבל לרבנן דלדידהו לא שייך למידרש להאי הקישא כיון דס"ל דאיסור חל על איסור באיסור כולל והוה אמינא אפילו באיסור חמור [כמו טבל שיש בו חיוב מיתה בידי שמים] דאין עשה דמצה ראוי לדחות אותה [שאין עשה דוחה לל"ת שיש בה כרת] אם עבר ואכלה יוצא ידי חובת מצה בדיעבד, לפיכך צריכים לטעם דמצוה הבאה בעבירה דאינו יוצא בה בדיעבד דכיון שאין ל"ת זו ראויה לידחות מפני עשה דמצה, הרי כאן עבירה באכילתו והוה ליה מצוה הבאה בעבירה וכו'. והשתא אתי שפיר דאע"ג דלדידן דלית להו דר"ש אפ"ה בכל הני דמתניתין אינו יוצא ידי חובתו במצה של טבל וכו' אפילו בדיעבד אינו יוצא ידי חובתו משום מצוה הבאה בעבירה, מה"ט נקטו רש"י והר"ן להאי טעמא. והא דנקט רש"י נמי להקישא אע"ג דלא אתיא אלא אליבא דר"ש דלית ליה הלכתא כוותיה, משום דנאמרה בגמ' בהדיא נקט ליה לרווחא דמילתא, עכ"ל השאג"א עי"ש.

ונראה לענ"ד לומר שסוברים התוס' שגם בטבל דרבנן יש לומר שמדרבנן אין חייבים עליו משום טבל ואף שבודאי אם אוכל טבל דרבנן עובר משום איסור חמץ. כל זה מהתורה אבל מדרבנן אין איסור חמץ חל על טבל דרבנן ואף שבאוכל חמץ של טבל אין נ"מ בזה שמדרבנן אינו עובר באיסור חמץ שמ"מ מאחר שמן התורה עובר מביא קרבן ולא באו חכמים להקל אלא להתמיר. אבל באכל מצה של טבל בזה יוצא חומרה מזה שאסרו חכמים משום טבל ואינו יוצא ידי מצה בטבל.

אוצר החכמה

ה

ויסוד סברה זו יש ללמוד ממה שכתב הטור אבן העזר סימן טו "אלו שאינם בני קידושין מחמת ערוה, מהן מן התורה ומהם מדרבנן. אותם שהן מן התורה לא תפסי בהו קידושין כלל ואותם שהן מדרבנן שהם ספק ערוה וכו' צריכות גט" ובב"י שם כתב על זה "ואין דברי רבינו מדוקדקים דאותם שהן מדרבנן, בני קידושין הן, שהרי קידושין תופסים בהם אלא שאסור לישא אותם, וכך היה לו לכתוב: אלו נשים אסורות משום ערוה" ע"כ. ובדרכי משה "ולי נראה דרבינו דקדק בלשונו לומר שאינם בני קידושין רצה לומר שאין קידושין תופסים בהם כמו באחרים ואף בדבר שהוא מדרבנן אם בא אחר וקידשה צריכה ממנו גט, הרי לך שאינם בני קידושין כמו אחרים, כן נראה לי ליישב דעת רבינו אבל צ"ע על עיקר הדין אם אמת הוא דאם קידש אסורה מדרבנן ובא אחר וקידש אם צריכה גט מהשני אחר דאינם קידושין מדאורייתא כלל. אפשר דלא החמירו ביה. וצריך עיון דהא אפילו חייבי לאויו תופסין קידושין ולא מצינו

והסיקו אלא מחורתא כרב ששת אינה דחיה גמורה. אכן זה היה נראה לרש"י דוחק לכן כתב "אי נמי משום שהיה מצוה הבאה בעבירה".

והנה בהמשך הסוגיה שם כשהקשו בגמ' "טבל פשיטא" שאין יוצאין בה, ומשני בטבל טבול מדרבנן כגון שצמחו בעצין שאינו נקוב ושם פירש רש"י טבול מדרבנן ואפ"ה הוי ליה מצוה הבאה בעבירה ושם לא הביא פירושו של רבינא. ונראה שהיה קשה לו לרש"י שאין מקום להקשות פשיטא בזמן שרק לר"ש הסובר שאין איסור חל על איסור אינו יוצא בטבל, אבל לרבנן יוצאין וא"כ מאי פשיטא יש בזה שהרי רבנן חולקין ובפרט שרק לפירושו של רבינא אין יוצאין בטבל אין כאן פשיטא. ^{30/08/2018} לכן כתב רש"י רק הפירוש שאינו יוצא משום מצוה הבאה בעבירה.

ד

אכן בתוס' פסחים קי"ד ב' ד"ה אכלן דמאי וז"ל "וטעמא דהחמירו בודאי דרבנן דטבל דאורייתא מפיק התם מלא תאכל חמץ יצא זה שאיסורו משום כל תאכל טבל ואיתקש מצה למרור" עכ"ל. ונראה שחולקים על רש"י וסוברים שגם בטבל דרבנן שייך להקיש מצה למרור אלא שצריך ביאור איך יתכן שבטבל דרבנן לא יעבור על איסור חמץ, ואין לומר שכוונת התוס' לפירושו של רבינא שא"כ קשה איך יפרש רב ששת למשנתנו שאין יוצאין בטבל דרבנן, ואין לומר שיפרש הטעם משום שהוא מצווה הבאה בעבירה א"כ מה דחקו התוס' לומר לרבינא שהטעם שאין יוצאין בטבל דרבנן משום ההיקש, היה להם לומר מטעם מצוה הבאה בעבירה.

דאם קדשה אחר דצריכה גט מהשני כ"ש באיסורי דרבנן ולכן הדבר צ"ע."

ו

ולענ"ד נראה ליישב קושיה זו שיש
לומר שגרוע שניה אף שהיא מדרבנן מחייבי לאוין שאסורה מהתורה וטעם הדבר יש ליתן על פי תשובת הרע"א סימן י"ג ובדו"ח יבמות ז' ב' ד"ה וגמרה "ומוטב יבוא עשה דפסח שיש בו כרת וידחה לעשה שאין בו כרת ויכנס הטבול יום להר הבית להכניס ידיו לבהונות לטהר לאכול פסחו לערב ואין זה דומה לערל הזאה ואיזמל דהעמידו חז"ל דבריהם במקום כרת, דהתם אילו היה מדאורייתא [להזות בשבת] לא היה מותר דמכשירים אינו דוחה שבת ואמרו חז"ל ששבות דבריהם, יהיה כוחו כאלו הוא דאורייתא משא"כ הכא דאף בטמא דאורייתא עשה דפסח דוחה אותה, כיון דליכא בכרת אלא בעשה וכו' וא"כ לא שייך שיעמידו דבריהם דמה בכך שיעמידו ויהיה כטמא דאורייתא הא גם בדאורייתא ממש פסח דוחה אותה ובתוס' ד"ה מוטב דחקו בזה ותמהני עכ"ל [ועיין מה שכתב בתשובה סימן י"ג ד"ה ונ"ל]

ועל פי דבריו מובן למה בשניה אין
קידושין תופסין מדרבנן ואלו בחייבי לאוין תופסין קידושין, ששניה אף שהיא מדרבנן מ"מ עשאוהו מדרבנן כערוה שאסורה מהתורה ולכן מדרבנן אין קידושין תופסין ואילו חייבי לאוין לא תקנו חכמים כלום ומהתורה כך הדין שקידושין תופסין בהם [ועיין בח"מ סימן טו סק"א שלא כתב כן] וכן הקשה בח"מ, "שא"כ שאין קידושין תופסין שניות למה אמרו שבאיסור שניה שנפלה ליבום שאם בא עליה או חלצה

נפטרה צרתה ואם איתא דקדושין אינם קונים לגמרי ונתנו מקום לחול עוד קידושי אחר מדרבנן א"כ [איך] מפקיעים הם הזיקה לגמרי" ע"כ. ולענ"ד נראה ליישב שביבם או חלץ לשניה נפטרה צרתה ממ"נ מן התורה, שהרי שניה מותרת וביאתה או חליצתה פוטרת צרתה ומדרבנן שניה עשאוה כערוה ואין צרתה זקוקה לא לחליצה ולא ליבום וממילא ביאת השניה פוטרת לצרתה.

ז

ועיין שם ברע"א בתשובה שהביא
מהגמ' והר"ן ר"ה ששופר של ר"ה אין עולין באילן להורידו משום שיו"ט עשה ול"ת ואין עשה דוחה עשה ולא תעשה וכתב הר"ן אף שהוא מדרבנן לעלות באילן מ"מ כעין דאורייתא תיקן וכמו שאין מצוות שופר דוחה לאיסור מלאכה מן התורה ביו"ט כך אינו דוחה איסור מלאכה דרבנן. והנה השג"א בסימן צה כתב ג"כ מה שאין יוצאין בטבל דרבנן משום מצווה הבאה בעבירה היינו אפילו אין לו מצה אחרת, וטעמו משום שאין עשה של מצה דוחה ל"ת שיש בו חיוב מיתה בידי השמים ואף שבטבל דרבנן אין מיתה בידי שמים מ"מ מדרבנן חמורים איסור טבל דרבנן כאילו היו דאורייתא.

והנה מה שכתבנו בדעת התוס' יש
הכרח לאומרו גם לפי מה שכתב המחצית השקל בסימן תרל"ז סק"ג שבאיסור דרבנן אין מצווה הבאה בעבירה, ואיך יפרש מה שאין יוצאין בטבל, וע"כ שיפרש כדרך שכתבנו בדעת התוס'. אכן אי אפשר לומר כן, שהמחצית השקל כתב כן בדעת רש"י והרי רש"י עצמו ודאי סובר שבאיסור דרבנן אין יוצאין משום מצווה הבאה

וראיה לזה מהירושלמי דשבת - הקורע בשבת יצא ידי קריעה, והקשה מ"ש ממצה גזולה ותירץ התם גופא עבירה ברם הכא הוא עובר עבירה ע"כ". והיינו שפסול מצווה הבא בעבירה הוא פסול בחפצה, ולפי"ז יש לומר שגם בשוגג אפילו באופן שלא עבר עבירה שסמך על חזקה מ"מ החפצה של המצווה הוא עבירה.

ואין להקשות על סברה זו ממה שנפסק בסימן תרמ"ט ויש מי שאומר דלא נפסל גזול וגנוב אלא לגנב ולגזולן עצמו אבל לאחרים כשר", והשתא אם נאמר שפסול גזול הוא פסול בחפצה א"כ למה אחרים שלא גזלו יוצאין, ויש ליישב שאף שהוא פסול בחפצה אבל רק לגזולן אבל לאחרים גם החפצה כשרה, תדע שהביאור הלכה שם כתב מהפרי מגדים שהיורש של הגזולן אינו יוצא בגזול ואם מצוה הבאה בעבירה אינה פסול בחפצה קשה להבין סברה זו שכתב הפרמ"ג שרשות יורש אינה נחשבת שינוי רשות, דכל זה הוא לענין שינוי אבל לענין עבירה בן אינו נושא בעון אב ולמה יחשב מצווה הבאה בעבירה, וכש"כ לדעה החולקת. ואף שמלשון השו"ע שכתב ויש מי שאומר אינו מוכרח שיש חולקין על זה כמבואר בכללי השו"ע, מ"מ כאן בודאי יש חולקין וכמו שהביא הפמ"ג בסימן תרמ"ט סק"ג באשל אברהם "אבל במלחמות משמע כל דלא קניא אף לאחרים הוא מצוה הבא בעבירה וכו' ע"ש וכן כתב המ"א שם והביאו המ"ב ולדעה זו בודאי שמצוה הבא בעבירה הוא פסול בחפצה של המצוה ואף להחולקין יש לומר כמו שכתבנו שגם בפסול חפצה מתחלק שלגזולן הדבר פסול ולאחרים כשר א"כ לפי"ז יש לומר שגם בשוגג הוה מצוה הבא בעבירה ואף בשוגג שאינו צריך כפרה.

בעבירה. לכן נראה שלא כתב כן המתה"ש רק בגזול עכו"ם ולמ"ד שמותר מן התורה רק אסור משום חילול השם, בזה סובר המחצה"ש שאין פסול של מצווה הבאה בעבירה משא"כ בטבל דרבנן וטעם החילוק יתבאר להלן אות ח'.

ח

והנה באכל מצה של טבל בשוגג אם קיים מצוה, החמדת שלמה אור"ח סימן כט חקר בזה ולא הסיק מסקנה ברורה וכן במקום דעדיף משוגג כגון שסמך על חזקה, בזה נראה שדעתו שאין בזה משום מצווה הבאה בעבירה וכן מסתפק שם באכל מצה של טבל והיה עדיף משוגג על האיסור כגון שהפריש תרומה ומעשרות מפירות שהניח אותם להיות מפריש מהם ואח"כ נמצאו שהפירות נגנבו או אבדו שמאחר שהיה מותר לו לסמוך על החזקה שהפירות קיימים, ובאופן זה הוא מסתפק אם אכל חמץ ונודע שהפירות היו טבל האם נאמר שכיון שעל איסור טבל היה עדיף משוגג א"כ חל איסור חמץ גם למ"ד אין איסור חל על איסור אבל כאן שעל האיסור הראשון היה עדיף משוגג חל עליו איסור אחר.

ולענ"ד נראה שאין סברה זו מוכרחת לפי מה שהחמדת שלמה בעצמו כתב שם בסימן ל' אות א' להסביר למה גזל קרקע ועשה סוכה יוצא בה שקרקע אינה נגזלת והקשה מ"מ איסור לא תגזול עוברים גם בגזל קרקע וז"ל "וצריך לומר דעיקר מצווה הבא בעבירה הוא שעושה פסול בדבר הניקח למצוה ואינו ראוי למצוותו אבל היכא שאין העבירה על החפץ ליכא למפסליה למצוה ואף שהוא עושה איסור

י

דרבנן וכש"כ כשאכל בשוגג שבזה גם להרמ"א יתכן שיצא להצד שבחמדת שלמה שבשוגג אין פסול של מצווה הבאה בעבירה. ואפילו להצד שגם בשוגג יש מצווה הבאה בעבירה מ"מ באיסור דרבנן בשוגג לסברת הנתיבות שכתבנו לעיל ^{30/08/2018} שאינו צריך כפרה בזה, אפשר שלכו"ע יצא.

יב

אכן באכל מצה של טבל שחייב מצה בזה"ז מן התורה ובוזה להלכה גם לדעת השו"ע אם אכל במזיד לא יצא, ולכאורה צריך לחזור ולאכול ולברך על אכילת מצה. אכן לדעת התוס' סוכה שהפסול של מצוה הבא בעבירה אינה אלא מדרבנן יוצא שהאוכל מצה של טבל יצא ידי חובתו מן התורה רק מדרבנן לא יצא ומ"מ חוזר ומברך שגם על מצווה דרבנן מברכים. אכן יש לדון לדעת הסוברים שבאיסור דרבנן אין חסרון של מצוה הבא בעבירה וכך פירשנו לעיל באות ד' בדעת התוס' ובאות ז' בדעת הרמב"ן, והרמב"ן עצמו שהבאנו לקמן באות ט"ז הסיק שמצה"ב אינו אלא מדרבנן, ולפי דבריהם יש לדון באכל טבל בזה"ז אם הטבל הוא שלא הפריש חלה שזה לכו"ע דרבנן בין לדעת הרמב"ם ובין לדעת הראב"ד וגם בטבל של תרומה ומעשרות לדעת הרמב"ם וספר התרומה שהם מדרבנן בזה"ז, א"כ יצא באכל טבל, ומה שמבואר במשנה שאין יוצאים באכל טבל דרבנן בזרע בעציץ שאינו נקוב לדעה זו אזלא המשנה אליבא דר"ש הסובר שאין איסור חל על איסור. אבל לדידן שסוברים שאיסור חמץ שהוא כולל חל על איסור טבל א"כ אזיל ליה טעם זה.

ולפי סברה זו יש להבין החילוק שכתבנו באות ה, שמצוה הבא בעבירה אף אם נסבור שגם בעבירה דרבנן פסול למצווה מ"מ כל זה בעבירה בחפצה כמו טבל דרבנן אבל ^{אוצר החכמה} בגזל עכו"ם שאסור מדרבנן רק משום חילול השם אין זה הגזילה עצמה חפצה של איסור רק הגזול עבר באיסור חילול השם והרי זה כגזול קרקע וקורע בשבת שאין בזה משום חילול השם.

אכן לפי סברת הנתיבות בסימן רלב שבעבר עבירה דרבנן בשוגג אינו צריך כפרה וכנראה שטעמו שאין איסור דרבנן איסור חפצה שאין כח לחכמים לאסור המותר רק שמצווה על כל ישראל לשמוע בקול חכמים ולכן אין כאן חפצה של איסור ובשוגג שלא נתכווין לעבור על דבריהם של חכמים אין כאן איסור כלל ולפי סברה זו אין בכל איסור דרבנן משום מצוה הבא בעבירה.

יא

והנה בסימן תרמ"ט ס"ז דעת המחבר שאין פסול של גזול. אלא ביו"ט הראשון אבל ביו"ט שני שאין מצוות לולב מן התורה כשר גם גזול ולדעה זו לא נאמר מצווה הבא בעבירה אלא במצווה דאורייתא אבל לא במצווה דרבנן. ואלו דעת הרמ"א שם שגם בכל ז' ימי הסוכות פסול גזול וגם יש דעת הבע"מ ריש לולב הגזול שלא קיימל"ן כלל כהאומרים שמצוה הבאה בעבירה פסול למצוה. ולפי"ז באכל מרור שאינו מעושר לדעת המחבר קיים המצוה שהרי מרור בזה"ז

יג

וביותר שגם לר"ש יש לדון אם אכל טבל של חלה אם יצא שהרי אילו היה חמץ היה חל איסור חמץ לפני שנעשה טבל שהרי אילו נתן מים בקמח והיה משאיר העיסה עד שתחמיץ ואחר כך היה לש היה איסור חמץ קודם לאיסור טבל, שאין חייבין משום טבל לתלה עד שתגלגל כמבואר במשנה [חלה פ"ג מ"א] מחלה ואף שיתכן שהיה מגלגל העיסה מיד לפני שהחמיץ ואחר הגלגול היה משהה עד שתחמיץ ואז היה קדים איסור טבל לאיסור חמץ, מ"מ כשלומדים בהיקש שאין יוצאין במצה רק בשאפשר להיות בעיסה איסור חמץ, מסתבר שהכוונה שציוותה תורה לשמור המצות שלא יחמיץ אבל כל שגם אם תחמיץ לא יהיה בו איסור חמץ אין ממה לשמור ואין זה מצה, וא"כ בטבל של חלה שיש לשמור משעה שנתן המים שוב כששמר ולש מיד נעשה מצה.

ובזה ניחא שלא הוזכר בברייתא שטבל של חלה אין יוצאין בו כדרך שהזכירה הברייתא שם טבל מתרומה ומעשר ומעשר עני. אף שיש לדחוק שחלה בכלל טבל של תרומה אבל לפי דרכנו מיושב שלטעם של ר' ששת באמת יוצאין בטבל של חלה [אכן א"כ קשה איך יסבור רבינא למה לא הזכירה הברייתא טבל של חלה וע"כ שחלה בכלל תרומה] ואף שגם בטבל של תרומה ומעשר משכחת לה שיהיה איסור טבל לפני שבא איסור חמץ וכגון שיחמיץ לפני גמר מלאכה, אבל מסתבר שכל שאין הכרח לשים מים אינו מועיל להגדירו כמצה רק בזמן שמכח עשית העיסה צריכים ליתן מים בה נעשה חמץ. תדע שהרי עיסה שנילושה במי

פירות דעת הרמב"ן במלחמות שאינו יוצא בה ידי מצה מטעם שאין מי פירות מחמיצין א"כ לא יתכן שיעשה חמץ ואין יוצאין בו, ואין צריך לטעם של לחם עוני רק בלש במים יחד עם מי פירות בזה זקוקים לטעם שאין זה לחם עוני שמחמיץ. והשתא גם בלש במי פירות לבד ג"כ נאמר הרי יכול היה לתת מים בעיסה והיה יכול להחמיץ, אלא ע"כ כל שאין לו הכרח לתת מים מכח עשית העיסה אינו מועיל שיהיה מצה. ולפי זה גם לר"ש יוצאין במצה של טבל לחלה.

אכן לפי"ז קשה המשנה שכהנים יוצאים בחלה ובתרומה וכתב רש"י אבל ישראלים אינם יוצאים בחלה שיש בו איסור אחר. וקשה הא בחלה קדים חמץ לחלה זולת אם נעמיד המשנה שנעשית חלה לפני הלילה ואולי מדויק שכתבה המשנה שכהן יוצא כאן ולא כתבה שאין ישראלים יוצאים, שלפעמים גם ישראלים יוצאין כשלא גבל העיסה ולא הפריש החלה עד שחשכה ליל פסח או אפשר שצריך שיחול חלה לפני חצות ב"ד.

יד

עוד יש לעיין באכל מצה של טבל בזמן שהיה אסור מהתורה לחכמים החולקים על ר"ש או אף לר"ש באכל מצה של טבל של חלה, שמ"מ לא יצא משום שהוא מצווה הבאה בעבירה להסוברים שמצווה הבאה בעבירה לא יצא מדרבנן וא"כ נמצא שקיים המצווה מהתורה ולא קיים מדרבנן, ויש לעיין אם יאכל כזית שני מטבל להסוברים שמצווה דרבנן יוצאין גם בבא בעבירה א"כ לעולם באכל ב' זתים של טבל יוצא ידי חובתו זולת אם לא יכוון לצאת בכזית שני. אבל גם בזה נראה שלפי

ברישא דמתניתין יוצאין בדמאי מוכח שאין יוצאין בטבל לכן מקשה פשיטא שאין יוצאין בטבל ולמה כתבה המשנה בפירוש שאין יוצאין בטבל] והא לאו פשיטא אלא פלוגתא נמי הוא ודלא כהלכתה הוא [שהרי רק לר"ש הסובר שאין איסור חל על איסור אפילו בכולל אבל לרבנן יוצאין בטבל והלכה כחכמים] אלא משום רישא ע"כ.

והנה מה שלא פירש הרמב"ן שאינו יוצא משום שהוא מצווה הבאה בעבירה והמשנה לכו"ע וכהלכה, פירש השאג"א שם שכיון שעשה דוחה לא תעשה וא"כ באין לו מצה אחרת אלא טבל סובר הרמב"ן שעשה של מצה דוחה לל"ת של טבל ואין כאן עבירה ויוצא במצווה, אלא שהשאג"א תמה על דבריו למה לא פירש שאין עשה של מצה דוחה לאיסור טבל שבטבל יש חיוב מיתה בידי שמים ואין עשה דוחה לל"ת של חיוב מיתה בידי שמים כשם שאינו דוחה ללאו שיש בו כרת.

טז

אכן המעיין בחידושי הרמב"ן פסחים יראה שלא מחמת סברה זו שכתב השג"א שעשה דוחה ל"ת ממילא אין כאן מצוה הבאה בעבירה, אלא מטעם אחר סובר הרמב"ן שיוצא במצה של טבל וכנראה שלא היה החידושי הרמב"ן נדפס בזמן השג"א.

וז"ל הרמב"ן פסחים ל"ה "נראה לי דיוצאין בטבל ובמע"ר שלא נטלה תרומתו ובמעשר שני והקדש שלא נפרדו משום דמתניתין אוקמה רב ששת כר"ש וקיימל"ן איסור חל על איסור וחמץ בפסח כולל הוא ומוסיף נמי הוא דאסור בהנאה הלכך

מה שהכריעו הפוסקים באו"ח סי' ס' שבדרבנן יוצאין מצווה גם בלי כוונה ולפי זה קשה מה ששנינו שאין יוצאין מצה בטבל והרי משכחת שיצא באם אכל ב' זתים.

אכן נראה לפי מה שכתב בדוכב משרים ח"ג סימן ב' במי שנסתפק אם בירך ברכת המזון לדעת הרמב"ם שספק מן התורה לחומרה אינו אלא מדרבנן ובירך פעם שניה ובפעם הב' לא כיון לצאת ידי מצוה, שנאמר שיוצא כיון שבדרבנן יוצאין בלי כוונה. והעלה שלא יתכן לומר כן שהרי כשתקנו חכמים להחמיר בספק דאורייתא תקנו שיקיים המצווה באופן שמתקיים מהתורה, ע"כ. אם כן גם אנו נאמר שכיון שתקנו חכמים שאין יוצאין מצוה דאורייתא במצווה הבאה בעבירה אינו יוצא עד שיקיים מחדש בענין שמקיים מצווה דאורייתא ולכן גם באכל שני זתים של טבל לא יצא.

טז

והנה מה שכתבנו באות י"ג שגם לר"ש באכל טבל של חלה מקיים המצווה שהרי בטבל של חלה משכחת שיעבור על איסור חמץ, נראה שיש לומר שאינו כן, שהרי שנינו במשנה דף לט א' אלו ירקות שאדם יוצא בה ידי חובתו בפסח וכו' ויוצאין בדמאי ובמעשר ראשון שנטלה תרומתו [וברש"י אבל בטבל לא ואע"ג דמעשר ירק דרבנן הוה ליה מצוה הבאה בעבירה דומיא דעציץ שאינו נקוב דאמרינן בפרקין ע"כ] ולכאורה ממשנה זו קשה על שיטת הרמב"ן במלחמות פ' כל שעה הביאו השאג"א סוף ס' צו וז"ל פשיטא [שאינו יוצא בטבל] משום שתנא ליה רישא [כנראה שכוונתו מאחר שכתוב

אחרים. ולפי"ז יש לעיין איך יפרש במלחמות והרמב"ן מה שאין יוצאין במרור של טבל והרי שם לא שייך סברת רב ששת דאזיל אליבא דר"ש. אכן בתוס' שהבאנו באות ד מבואר שלכן אין יוצאין במרור של טבל שהוקש מרור למצה. ולכאורה דברי התוס' אינם מובנים איך יתכן ללמוד מרור של טבל ממצה, בשלמא אם התורה הקפידה שלא יהא במצה איסור טבל שפיר למדין מהיקש שכמו שבמצה הקפידה תורה שלא יהיה טבל כך מרור. אבל הרי לא הקפידה תורה במצה רק שיהיה דבר שיש בו אפשרות של חימוץ ובזה לא שייך להקיש מרור למצה, תדע שהרי הגמ' שם לומדת שאפשר לצאת ידי מצה רק בחמשת מיני דגן ולא באורז ובשאר מינים מהיקש זה שכל שאינו בא לידי חימוץ אילו היה מניחה אין יוצאין בו ידי מצה וכן כתב הרמב"ן במלחמות שעיסה שנילושה רק במי פירות אין יוצאין בה ידי מצה כיון שאינה יכולה להתמיץ אינה מצה ואין צריכים לטעם שאינה לחם עוני אלא בלשה במים ומי פירות. ובפשטות שגם הדרשה הזו שאין יוצאין במצה של טבל כיון שאילו היה חמץ לא היה חייב משום חמץ ג"כ אזיל עפ"י אותה סברה שאין מצה אלא משהו שיכול להיות חמץ בפועל וגם איסור חמץ, וא"כ לא שייך להקיש מרור למצה בזה.

יח

ומכל זה נראה שאין הלימוד מהיקש של חמץ למצה שכל שאינו בא לומר שאין יוצאין ידי מצה אלא במקום שאילו היה מתמיץ העיסה היה בו איסור חמץ אבל עיסה של טבל לר"ש שאילו החמיצה לא היה עובר באיסור חמץ בזה אינו יוצא בו

יוצאין בהן ורבינו ז"ל שכתב בתחלת המשנה יוצאין בדמאי לא הקפיד עליה. וצריך לומר משום מצוה הבאה בעבירה ולא מצאתי כן אלא בגזילה, והכי משמע בגמ'. אבל במסכת שבת פ' האורג מצאתי בירושלמי ראייה דאפילו בשאר עבירות, ושוב מצאתי בתוס' שאמרו דאין בשאר מצוות משום מצוה הבאה בעבירה, אלא בקרבן וכלולב שמהללין בה דהא סוכה צריך בה לך למעוטי גזולה ולא ממעטינן לה משום מצווה הבאה בעבירה וגם זה אינו נכון בטעם והוא נסתר מן הירושלמי שהזכרתי. אבל מ"מ קשיא הך ברייתא לרבי יוחנן דאצטריך לה קרא משום מי שאיסורו משום כל תאכל חמץ וכן סוגיה דסוכה גזולה קשיא. ויש לי לתרץ שאין בטבל דין מצוה הבאה בעבירה מפני שבידו לתקן כדאמרינן במס' ביצה טבל מוכן הוא אצל שבת שאם עבר ותקנו מתוקן, וסוכה, מתוך שריבה הכתוב כל האזרח בישראל להכשיר שאולה שלא נלמוד מלולב הוצרך למעוטי גזולה שלא נכשיר אותה מכל האזרח ישבו, אבל העיקר שנ"ל שמצוה הבאה בעבירה פסולה דרבנן היא ואקרא דקבלה מיסמך ליה, הא מדאורייתא יצא חוץ מהני דכתיבי ביה מיעוטי ושללא כדברי מקצת המפרשים דבר תורה חטאת הגזולה אינה מכפרת דבר תורה משום מצוה הבאה בעבירה, ועכשיו נתקיימו דברי רבנן והמחברים והפוסקים אבל לא בטבל ונאמר משום מצוה הבאה בעבירה עכ"ל קדשו של הרמב"ן.

יז

ומזה נתבאר שלא מטעם עשה דוחה ל"ת אין באכילת מצה של טבל משום מצווה הבאה בעבירה אלא מטעמים

ידי מצה, לא כן כוונת ההיקש, אלא ההיקש בא ללמד שכל שיש בעיסה איסור אינו יוצא בו ידי מצה וילפינן דבר זה מקרא שלא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל מצה שאילו היה חמץ לא היו עוברים עליו משום חמץ לר"ש, מזה ילפינן שגם מצה אין יוצאין בלחם האסור באכילה, ואין זה דומה להיקש שאמרו בגמ' שרק בחמשה מיני דגן יוצאין ידי מצה, ששם הכוונה כמו שכתבנו באות י"ז שצריך דוקא מין שבא ליד חימוץ, וכן בלש במי פירות, אבל זה אין צריך שיהיה דבר שעוברין עליו באיסור חמץ אלא די בדבר שנעשה חמץ במציאות. ולפי"ז מובן ההיקש של מרור למצה, כמו שבמצה הקפידה תורה שלא יהיה עליו איסור כך במרור.

^{30/08/2018} **ולפי"ז** יש ליישב שיטת התוס' שכתבו שגם בטבל דרבנן אין יוצאין משום שאין חל איסור חמץ על איסור טבל וכמו שפירש רב ששת אליבא דר"ש, וכבר כתבנו הסבר בדבריהם בארוכה באות ד'. אכן לפי מה שנתבאר כאן מיושב בפשטות והוא שמקרא דלא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל מצות למדין שאין יוצאין במצה של איסור, וזה שאין חייבין עליו משום חמץ אינו סיבה שלא לצאת בו אלא דרך הילפותא, ולפי"ז מובן שגם בטבל דרבנן אין יוצאין מדרבנן. אכן א"כ לפי"ז יש ראיה מרש"י שנתבאר באות ג' שלית ליה מה שכתבנו דמה שאין חייבין משום חמץ זהו גופא הסיבה שאין מקיימין בו מצוות מצה.

יט

ולפי זה נראה שאין יוצאין בטבל של חלה לר"ש גם בנעשית ביו"ט שאף שבאופן

זה היה עובר באיסור חמץ מ"מ אם חזינן שהקפידה תורה שלא לצאת בטבל אין נ"מ אמתי נעשית טבל, לפני זמן איסור חמץ או אחר זמן איסור, אבל לחכמים החולקין על ר"ש אין טבל מעכב את החמוץ וממילא אין ילפותא שאין יוצאין במצה של טבל. ומטעם זה ניחא לי למה לא מצינו בפוסקים שמי שנשבע שלא יאכל חמץ בפסח וכלל בשבועתו שיחול האיסור לפני זמן הפסח או שכלל שלא יאכל חמץ ופרי בפסח, שחל עליו איסור שבועה וממילא לא חל עליו איסור חמץ שאין איסור חל על איסור, ודבר זה גם לחכמים החולקים על ר"ש אינו חל שהרי אין איסור חמץ כולל יותר משבועתו, ואם כי הרמב"ן שהבאנו באות ט"ז כתב שחמץ הוא איסור מוסיף על איסור טבל שאסור גם בהנאה, נראה לענ"ד שהרמב"ם בפיה"מ כריתות פ"ג במשנה יש אוכל, חולק על זה וסובר שאיסורי הנאה אינם איסור מוסיף וכמו שכתב להסביר, וקרא לסברה זו נקודה נפלאה הביאו בדגול מרבבה יור"ד סימן פ"ז ס"ג להלכה, ותוכן סברתו שאין נחשב לאיסור מוסיף אלא אם האיסור המוסיף יתכן שיחול גם אם העיקר לא יחול, אז מכיון שחל על התוספת, חל ג"כ על העיקר. אבל במקום שלא יתכן שיחול איסור על התוספת והעיקר עצמו יהיה מותר כמו חמץ שלא יתכן שיהיה איסור הנאה בחמץ מבלי שיהיה איסור אכילה שאיסור הנאה הוא תוצאה מאיסור אכילה ולכן אדרבה אנו אומרים אין איסור חל על איסור וממילא אינו מוסיף, וגם להרמב"ן משכחת ליה שלא יחול איסור חמץ על איסור שבועה בנשבע שלא יהנה מחמץ בפסח וכלל שלא יהנה גם מפירות שבזה לא יחול איסור חמץ על איסור שבועה.